

ŠTETNE POSLJEDICE DISLOCIRANJA POSLOVANJA KORPORACIJA U NERAZVIJENE ZEMLJE

Doc. dr. SAŠA ČEKRLIJA,
Doc. dr. GORDAN RADIĆ,

SAŽETAK

Suvremena ekonomska praksa praćena procesom globalizacije i ekonomskim izazovima evidentno utječe na izmjene strategija upravljanja nacionalnim gospodarstvima. S tim u vezi dolazi do integriranja makroekonomije i djelovanja u pravcu zaštite od narušavanja trgovinske bilance pod utjecajem izravnih inozemnih ulaganja. Određene posljedice svakako uzrokuju velike korporacije koje zapošljavaju veliki broj stanovnika te udjelom na tržištu značajno diktiraju pravila. Depresija koja obvezno uslijedi nakon krize često navodi korporacije da poslovanje velikog dijela svojih snaga sele u gospodarstva koja nude niže porezne stope, daju subvencije za određene gospodarske djelatnosti, ili pak imaju jeftiniju radnu snagu. Takve gospodarske migracije mogu u mnogome narušiti dostignute omjere u nacionalnom dohotku ekonomija iz kojih se poslovanje seli, dok u kratkom razdoblju bilježe nagli rast u ekonomijama koje su ocijenjene kao privlačnije i strateški podobnije za nastavak poslovnih aktivnosti. Ovakva praksa je češća ukoliko je poslovna aktivnost prisutna u nesigurnim i neizvjesnim uvjetima. Nije novost da suvremene korporacije u prosjeku svake tri do četiri godine mijenjaju omjer vlasništva kao i svoja sjedišta. Kao štetne posljedice u područjima iz kojih se korporacije sele najčešće se očituju gubitak dijela poreznih prihoda, naglo smanjenje broja zaposlenih, povećanje potrebe za socijalnim davanjima, smanjenje stope potrošnje i višak radne snage.

Ključne riječi: korporacije, uvjeti poslovanja, siromaštvo, štetne posljedice

UVOD

Svako investicijsko ulaganje je ulaganje s ciljem stjecanja dobiti. Investicijski ciklusi se planiraju dugoročno i sa sobom nose određenu dozu rizika. Investiranje zahtijeva detaljne analize kroz kreiranje poslovnog plana i treba pružiti sve relevantne informacije o isplativosti projekta investicije. Prije donošenja odluke o investicijskom ulaganju polazi se od pretpostavke da je potrebno procijeniti sa izvjesnošću očekivanu stopu dobiti ali i mogućnosti ostvarenja dodatne dobiti ukoliko ulazni troškovi mogu biti niži. Danas u vrijeme globalnog turbulentnog okruženja koje je u velikoj mjeri zahvatila financijska kriza, planiranje različitih projekata vrši se u uslovima veće neizvjesnosti odnosno rizika, zbog čega konačni ishod nekog investicijskog poduhvata može osjetno odstupiti od planiranog.

Korporacije koriste svaku prigodu da u što kraćem vremenu izvrše povrat uloženi sredstava i ostvare ekstra dobit bez obzira na brojne štetne posljedice koje mogu proizvesti ishitrenim potezima. Podsjećanja radi treba spomenuti da multinacionalne korporacije nastaju u područjima gdje nacionalne organizacije izražavaju tendenciju ka gubicima i propadanju, a to se najčešće događa u slučajevima kada proizvodnja u nacionalnim okvirima postane neučinkovita. Također se to događa u područjima proizvodnje gdje je međunarodna konkurencija najveća, a to su u pravilu industrije s velikom hiperprodukcijom i brzim gospodarskim rastom. Brz rast uvijek mora biti praćen brojnim olakšicama i

poticajima, bilo novčanim, bilo u vidu preporuka i deklaracija.³¹ U doba globalizacije čovječanstvo se upustilo u jedan od najambicioznijih eksperimenata u povijesti. Postaje sve jasnije da je cijeli proces zasnovan na pogrešnim temeljima, odnosno prepušten u ruke velikim multinacionalnim korporacijama i političarima kojima je na umu jedino vlastiti interes kojeg nipošto ne žele ugroziti. Iz svih općepoznatih nedostataka globalizacije, najbolniji je problem jaz između bogatih i siromašnih.³² Prema statističkim podacima, odnos između prihoda 20% najbogatijih i 20% najsiromašnijih zemalja se smanjio sa 15: 1 na 13: 1 u posljednjih trideset godina.³³

1. SUBVENCIJE KAO POMOĆ INOZEMNIM ULAGAČIMA I ŠTETNE POSLJEDICE ZA DOMAĆE KUPCE

Pojedine tvrtke izmješataju svoje proizvodne pogone zbog ostvarenja ekstra dobiti na način da proizvodnju pojeftine ubiranjem subvecija a proizvode plasiraju na isprobana tržišta gdje su već dugo prisutna. Takođe, preseljenjem proizvodnje u određene zemlje proizvod se može tretirati kao povlašten te može ulaziti u druge države bez carina što omogućavaju određeni trgovinski sporazumi. Suprotno situaciji carina i kvota, tada se domaća zemlja nalazi u ulozi izvoznika kao takva je stimulirana u određenom procentu. .

Izvojni poticaji ili olakšice predstavljaju mjere stimulacije izvoza, ali mogu biti i prepreke u razmjeni, jer se domaćim poduzećima daju, često velike, subvencije i povlastice, pa oni mogu na svjetskom tržištu prodavati po nižim cijenama, ustvari, po „dumping“ (engl. dumping) cijenama. Subvencija predstavlja neku vrstu „dodatka“ kojim se država obavezuje platiti izvozniku za ostvareni izvoz.³⁴ U tom slučaju cijene su niže od cijene koštanja proizvodnje i proizvod ima izvjestan plasman na širem tržištu, čak i do granica monopolskog položaja i ugrožavanja drugih sudionika na tržištu. Prodor na svjetsko tržište i pokušaj dominacije se često izvodi pomoću dampinških cijena, a dumping je nemoguće ostvariti bez fonda iz kojeg se nadoknađuje razlika u proizvodnoj cijeni. Česti su slučajevi dampinškog formiranja cijena automobila, tehničke robe, mlijeka i mliječnih prerađevina i dr. Međutim, politička ekonomija smatra da je uvođenje izvoznih poticaja na savršeno konkurentnom tržištu pogrešno rješenje jer su pozitivni učinci od povećanja izvoza manji od negativnih učinaka nastalih uslijed pogoršanja odnosa razmjene i troškova poticaja. U takvom ambijentu korektan instrument trgovinske politike su izvojni porezi.³⁵ Subvencije predstavljaju izvor dodatnog prihoda tvrtki koje izvoze. Upravo to im omogućava da snize svoju cijenu na inozemnim tržištima u namjeri da poboljšaju svoju konkurentsku poziciju. Poseban položaj imaju tvrtke koje izmjesto proizvodnju u države koje stimuliraju određene vidove proizvodnje i u kojima je ujedno vrijednost nacionalne valute podložna čestim korekcijama što izvoznicima pogoduje. Ukoliko je tečaj valute teško podložan promjenama izvoznici se mogu naći u neravnopravnom položaju, jer u ekvivalenciji sa svjetskim cijenama repromaterijala se smatraju nekonkurentnim i njihov proizvod je skuplji. To svakako ovisi od

³¹1976. godine OECD usvaja Declaration on International Investment and Multinational Enterprises koja je predstavljala političku obvezu da se olakša direktno investiranje među zemljama OECD-a. Djelovanje deformiranih ekonomskih zakonitosti na svjetskom tržištu u kriznim uvjetima dovodi u pitanje opstanak svih drugih oblika poduzetništva, osim multinacionalnih korporacija. Internacionalna podjela rizika omogućuje multinacionalnim kompanijama da gubitke na jednom tržištu pokrije dobitima na drugom tržištu.

³²Sve više se počinju javljati i glasovi koji osporavaju način računanja siromašnih u svijetu, jer se sumnja u namjeru Svjetske banke i MMF-a da svjesno umanjuju broj siromašnih kako bi opravdali konačne posljedice svoje politike. Dvojica znanstvenika s Columbia University, Sanjay Reddy i Thomas Pogge (2003) istaknuli su u svom istraživanju kako računanje siromaštva pomoću "jednog dolara na dan" nije pošteno, jer se za jedan dolar ne mogu kupiti iste stvari u različitim zemljama, odnosno jedan dolar ne vrijedi svugdje isto. Bankino računanje siromaštva temelji se na "paritetu kupovne moći" gdje se 1 dolar uzima kao granica ispod koje počinje apsolutno siromaštvo. Također se računa koji se sve proizvodi i usluge, a koje jedna ekonomija nudi, mogu kupiti na osnovu te brojke. Problem je što su osnovna dobra češće skuplja u siromašnijim zemljama, a usluge jeftinije, jer je jeftiniji i rad i plaće za poslove koji ih osiguravaju.

³³Vesić, D., Uticaj globalizacije poslovanja na privredni sistem Srbije, MP 1, 2010 (str. 136-164).

³⁴Hodžić, K., Međunarodna Ekonomija, Univerzitet u Zenici, Ekonomski Fakultet , Materijali sa predavanja i za pripremu ilspita, str.18

³⁵Hodžić, K., Međunarodna Ekonomija, Univerzitet u Zenici, Ekonomski Fakultet , Materijali sa predavanja i za pripremu ilspita, str.18

toga je li tečaj valute nominalan ili realan, odnosno izražava li ekvivalenciju roba i usluga proizvedenih u različitim zemljama.

Međutim, rast postignut miješanjem proizvodnje je kratkoročan i ne može se očekivati da će indeks takvog rasta i dalje ići uzlaznom putanjom. Kina je, na primjer, ostvarila impresivan gospodarski rast uvozeći i primjenjujući tehnologije iz razvijenih zapadnih zemalja. Osnovni razlozi uspjeha Kine bili su: reformska politika, povoljno međunarodno okruženje, ali prvenstveno domaći ljudski resursi odnosno adekvatna demografska struktura. Međutim, ti uvjeti prijete da se izgube u skoro vrijeme.³⁶ Ipak, troškovi proizvodnje u Kini polako rastu ulaskom stranih tvrtki pa je evidentan pokret dijela proizvodnih pogona u Vijetnam i druge zemlje Azije, uglavnom nerazvijene. Očekivanja su da će kontrakcija radno sposobnog stanovništva u Kini oboriti rast za 0, 7 postotnih bodova do 2030. godine.

2. SKRIVENE NEGATIVNE POSLJEDICE

Seljenju proizvodnje nerijetko prethode smanjenja primanja i otežani uvjeti rada zaposlenih te zbog takvih poteza ostaju dugoročne štetne posljedice. Poznati su slučajevi samoubojstava i prijetnji samospaljivanjima nakon najava preseljanja djelovanja ili smanjenja broja zaposlenika. France Telecom (Orange) je svojevremeno bio u središtu pozornosti zbog spomenutih strukturnih promjena.

O tome se rade brojna istraživanja. Stručnjaci predviđaju kako će tijekom 21. stoljeća porasti broj depresivnih, a razlog je što se tradicionalni muški poslovi, kao što su proizvodnja i fizički rad, iz zapadnih zemalja sele u siromašne istočne zemlje. Istraživanje koje je nedavno provedeno na Sveučilištu u Atlanti pokazuje kako su čak 75 posto ugašenih poslova od početka recesije obavljali muškarci. Muškarci su prema zaključcima istraživanja veoma vezani za svoje uloge zaštitnika i hranitelja obitelji. Kada u tome ne uspijevaju, javljaju se depresija i sukobi u braku. Nerazvijene države su izuzetno zadužene, a od međunarodnih kredita korist najčešće imaju samo njihove korumpirane oligarhije. Moć je samo na jednoj strani, i u sadašnjim uvjetima globalizacija bogate čini još bogatijima, a siromašne još siromašnijima. Ironija je da unatoč međunarodnoj pomoći broj gladnih i onih koji umiru od gladi sve više raste.

Negativnih posljedica globalizacije nisu pošteđeni ni građani razvijenih zemalja – raste socijalno raslojavanje, razlike u prihodima veće su nego ikad⁵, nezaposlenost, neobrazovanost i loša zdravstvena zaštita prijete sve većem dijelu stanovništva SAD-a, Velike Britanije, a i drugih zemalja Europske unije. Radnicima prijete masovni otkazi jer u globalnoj ekonomiji velike korporacije svoju proizvodnju sele u nerazvijenije zemlje koje im mogu ponuditi puno povoljnije uvjete poslovanja i mnogo jeftiniju radnu snagu. Zemlje u tranziciji, koje prelaze s planskog na tržišno gospodarstvo, u osobito su teškom položaju, jer uglavnom moraju slušati “savjete” međunarodnih institucija koji su nerijetko na štetu građana i nacionalnog gospodarstva.

Gospodarska kriza mora proći i nakon nje dolazi razdoblje rasta. Međutim, doći će do rasta velikih gospodarstava, prvenstveno zapadnoeuropskih i gospodarstva SAD-a. Međutim, za siromašne će posljedice trajati desetljećima. Važno je naglasiti da sigurnost pojedinca i blagostanje onih koji ga danas uživaju nije trajna kategorija. Ekonomki ovisne države će u razdoblju oporavka pristajati na sve što korporacije koje nude kratkoročno poboljšanje gospodarskih pokazatelja budu od njih tražile. S obzirom da je ekonomski ovisna politička elita bespomoćna u razumijevanju dimenzija krize što se najbolje vidi u nastojanjima da ju se liječi istim lijekovima koji su je izazvali, moguće je da kao posljedica katastrofalnih dimenzija dođe do sada neviđena faza koju je moguće nazvati “*Fazom raspada geopolitičkog ustroja*”.³⁷

³⁶Dr Goran Nikolić, Izvor:<http://www.akter.co.rs/blog/13-ekonomija/36-kineska-privreda-sredinom-2012.html>

³⁷Određenepolitičkeelitesusprenedakoriste širokerazmjerekrizezaostvarenjelinihambicijaiutvrđivanjapolitičkogpoložajanačinadtrgovinomjavnimdobrimaidržavnimresursimaobazbjedezaosebepovoljniji izborni ambijent i naklonost inostranih korporacija a samim dim i dijela establišmenta. To može dosegnuti široke razmjere pa čak i situacije u kojima određena oblast postaje ustavna kategorija, stječe određene nadležnosti pa čak i suverenitet kao nezavisna država.

Poseban problem i dugoročna negativna posljedica po gospodarstvo u koju “dolazi” proizvodnja predstavlja i pojava novog proizvoda koji korporacija stvara i na taj način sigurno iziskuje sa tržišta proizvode koji su prisutni od ranije. Na taj način stvaraju zamjenske proizvode domaćim proizvodima ekonomije u koju se “doseljavaju” I u velikoj mjeri utječu na promjenu navika lokalnog stonovništva kao armije potrošača. Zamjenski proizvodi ne moraju biti fizički slični proizvodi, niti se supstitutivnost može prepoznati na temelju tehničko-tehnoloških karakteristika. Osnova identifikacije zamje nskih proizvoda za neku industriju istovrsna je potrošačka ili korisnička potreba koja se mora zadovoljiti. Sa stajališta industrijske analize, najviše pozornosti zaslužuju zamjenski proizvodi koji imaju stalno poboljšanje odnosa cijena. Postojanje zamjenskih proizvoda uvijek znači mogućnost za kupce i potrošače da svoju potrebu zadovolje i na drugi način. Snažni supstituti smanjuju tržišnu moć industrije, dodatno ograničavajući utjecaj poduzeća u industriji na cijene. Često se kaže da zamjenski proizvodi supstituti stvaraju "cjenovni strop" za asortiman industrije, koji se ne može prevladati.

Nakon “isisavanja” tržišta i “odlaska” korpooracije iz ekonomije u kojoj je privremeno obavljala proizvodnju ostaje mala vjerojatnoća da će se proizvod koji je bio primaran prije pojave zamjenskog proizvoda ponovo vratiti u dominantnu poziciju. Dugoročnu industrijsku opstojnost definira i konkurentna sila odnosno opasnost od potencijalnih konkurenata koje korporacije nastoje eliminirati uz pomoć logalnog političkog “establishmenta”. Poduzeća koja bi mogla biti zainteresirana za natjecanje sa sličnim ili istim asortimanom predstavljaju jasnu opasnost i često su na ubrzan i nedomaćinski način dovođena do propasti. Poseban je slučaj uništavanja gospodarstva u razdoblju tranzicije u zemljama bivše Jugoslavije. Pridošle korporacije mogu mijenjati industrijsku strukturu ekspanzijom ulaska na tržište, ali iskrene namjere se mogu prpoznati jedino ukoliko postoji investicijski i reinvesticijski ciklus. To nisu korporacije koje promiču društvo znanja i društvo korporativne odgovornosti. Stabilne i ekonomski neovisne države se brane određenim preprekama i propisima kako bi dolazak inozemnih ulagača bio kontroliran i nadziran. Često su učinkovit mehanizam ulazne barijere sile koje obeshrabruju poduzeća od ulaska u neku industriju i djelatnost koja se dojmí privlačnom za stjecanje ekstra dobiti. Ulazne prepreke ne bi trebale isključivo biti u funkciji zaštite postojećeg nacionalnog gospodarstva već bi trebale precizno predočiti “pravila igre” na polju društveno-odgovornog poslovanja i zaštite okoliša kako se ne bi događalo da s odlaskom “investitora” državi ostaju ekološke bombe i socijalne devijacije društva.

ZAKLJUČAK

Ekonomska i financijska kriza koje tresu svijet lako mogu dovesti do podjele na bogate i siromašne što se u pojedinim dijelovima svijeta već nazire. Međutim, na tlu Europe vrlo vjerojatno može doći do jasne i grube podjele na dva dijela: na Euro zonu i na one ostale van Euro zone. Podjela na bogate i siromašne se ne završava povlačenjem crte koja ih dijeli već jasno usmjerava siromašne da uporno pokušavaju ublažiti siromaštvo u kojem žive, ali isključivo na način da ovise od iskrenih namjera bogatih. To znači da među siromašnima može doći do polarizacije na one koji su gostoljubivi prema multinacionalnim koproracijama i žive od minimalnih primanja koja uposleni u korporacijama ostvaruju i na one koji žive u potpunom siromaštvu i ne predstavljaju sferu interesiranja korporacija da posluju na tim područjima. Područja na kojima nema kupovne moći nisu predmet interesiranja korporacija da ulažu u njih, ali ih interesiraju resursi (prvenstveno prirodni) koje oni imaju i vjerojatno će se modelirati alterantivne metode gospodarenja tim resursima.

SAŠA ČEKRLIJA I GORDAN RADIĆ

DAMAGE CONSEQUENCES OF DISLOCATING BUSINESS CORPORATIONS TO UNDEVELOPED COUNTRIES

SUMMARY

Modern economical practice followed by globalization process and economical challenge has evident impact to the strategies of changes in management of national economies. In a relation with that it

comes to integrating of macro economy and acting in a direction of shielding balance of accounts under impact of direct foreign investment. Certain consequences are surely runed up by big corporations which are employing a large number of inhabitants and with its participation on the market has great influence in dictating the rules. Depression which is inevitably followed by economic crisis often forcing multinational corporations that most of their business activities move to economies with lower taxes and to economies which offer some subventions for specific economic activities or to economies which have cheaper labour force. This kind of economic migrations may disturb achieved rate in national income in economies from where are they moving as in economies where they are moving in short interval record abruptly growth in those economies which are more attractive and marked as strategically eligible for their further business activities. This kind of practice is often unless the business activity is at uncertain and doubtful conditions. It is not the novelty that modern corporations averagely every three to four years change the proportion of ownership rights and also their headquarters. As maleficent outcome at areas from which corporations are moving from the economies loose a part of their taxes, suddenly decreasing number of employed inhabitants, increased need for social obligations to unemployed people, decreasing rate of consumption and surplus of labour force.

Key words: Corporations, Conditions of Business, Poverty, Damage Consequences